

Luciana Frassati

Pier Giorgio Frassati

Een leven in heiligheid van dag tot dag

Met een voorwoord van
kardinaal Robert Sarah
en een inleiding van Karl Rahner sj

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

Pier Giorgio met de leuke pet van de Polytechnische Universiteit van Turijn - 1924.

Inhoud

Voorwoord bij de Nederlandstalige uitgave door mgr. Hendriks	9
Voorwoord door kardinaal Sarah	13
Inleiding	17
1 De wortels	23
2 'Was Jezus een wees?'	31
3 De eerste 'tragedies'	37
4 Vergeefse lessen	45
5 De zoon van de senator	51
6 De school van de jezuiten	59
7 Voorstander van neutraliteit	67
8 Cadorna, 'de vijand'	73
9 De grote dag	81
10 Maatschappelijke strijd in 1919	87
11 Trieste ontmoeting	97
12 In Duitsland	111
13 De mars op Rome	125
14 Mijn voorbeeld is Savonarola	133
15 Ik geloof	141
16 Vriendschap	149
17 Januari 1925	177
18 Februari	185
19 Maart	193
20 April	199
21 Mei	203
22 Juni	207
23 Juli 1925	213

1

De wortels

Het lijkt misschien vergezocht of zelfs gedurfd om te stellen dat de geschiedenis van een familie die bestond uit ongewone personen, zoals de familie Frassati, gedurende lange tijd werd bepaald door een huis. En toch heeft een villa een grote invloed uitgeoefend op ons leven. Zij staat aan de voet van de Mucrone, vóór een bergketen die zich vanaf de streek van Biella uitstrekt tot de vallei van Aosta. Door grote ramen en vanaf brede terrassen gaat de blik in zuidelijke richting van de Monviso langs de Passo dei Giovi, en in de andere richting kon men zich de weg naar Milaan voorstellen. Onze grootvader van moederszijde, Francesco Ametis, had het huis in 1875 gebouwd met het fortuin dat hij vergaard had in Peru. Het gebouw is omringd door een grote tuin, plechtig en monotoon, zodat de enkele struiken die onze vader Alfredo Frassati elk jaar plantte, er bijzonder uitzagen.

Onze vader was geboren in Pollone en bracht zijn zomers door in het nabije dorp Cossila, waar hij de straten doorkruiste van het eenvoudige huis van zijn moeder tot dat van enkele oude tantes, en vaak hield hij halt bij zijn neven Ametis om daar het gezicht van Adelaïde te zien en wat te blijven talmen in de grote zitkamer, zonder dat het hem lukte de ziel van dat huis of van zijn bewoners te doorgronden. Zijn verbeelding werd zo getroffen door het levendige meisje, dat Alfredo op 5 september 1898 de villa Ametis binnenging als echtgenoot van Adelaïde. Hij probeerde in de tijd die volgde een eenvoudig leven te leiden, terwijl hij enkele vrienden liet delen in zijn lief-

de voor de fraaie woning en voor de lange wandelingen in de bergen. Hij bracht op hen zijn eigen enthousiasme voor het klimmen en voor het landschap over, dat het huis tot iets bijzonders maakte, het enige goed dat hij bij zijn huwelijk verworven had en ongeschonden bewaard bleef, zelfs nadat het gevoel was uitgedoofd. Hij behield slechts die kamers en die tuin, waar hij eigenlijk steeds binnenging als bezoeker, nooit als eigenaar, ook al was hij de belangrijkste bestendiger van de welstand van de familie.

Zijn vader, Pietro Frassati d'Orchieppo, arts in Cosilla, stierf in 1899. Op foto's ziet hij er ernstig uit met een korte baard, zoals toen de mode was, met diepliggende zwarte ogen onder een hoog voorhoofd. Zijn liefde voor zijn vrouw, Giuseppina Coda-Canati, was misschien zonder grote passie, maar hun samenleven werd verrijkt door de verstandhouding in het opvoeden van de kinderen en de gemeenschappelijke bezorgdheid over hun toekomst. Het bewijs daarvan is de vertrouwvolle opoffering door Giuseppina van heel haar erfdeel aan Alfredo, opdat hij, door de aankoop van de *Gazetta Piemontese*, *La Stampa* zou kunnen oprichten.

Onze grootmoeder Giuseppina verheugde zich in elk bezoekje van Pier Giorgio en mijzelf, en onze rumoerige aankomst leek haar terug te brengen tot de werkelijkheid en haar te ontrukken aan haar dromerijen. Omdat ze zich interesseerde voor de familiegebeurtenissen beschuldigen de vrouwen uit huize Ametis haar ervan dat ze 'zich bemoeide' - alsof Alfredo niet haar eigen zoon was en wij haar kleinkinderen - en mijn broer en ik hadden dus de opdracht gekregen om op elk van haar vragen te antwoorden: 'Ik weet het niet'. Als kinderen en overtuigd dat we de zaak van huize Ametis verdedigden, overtraden we dat belachelijke gebod nooit, en zo werd onze

grootmoeder veroordeeld tot stilte, terwijl ze juist had willen praten.

Ze haalde zelf nooit enig voordeel uit de positie van Alfredo: alleen in de laatste jaren van haar leven maakte ze gebruik van de auto om naar het platteland te gaan. Arme grootmoeder! Ze had altijd het geluk van haar kinderen gewenst, maar sommigen wilden dat niet toegeven. Wij dachten dat ze niet meer goed bij haar hoofd was en vermaakten ons met haar verhalen over denkbeeldige bezoeken, verzonnen gevaren en fantastische avonturen te vertellen waaraan ze uit welwillendheid geloof scheen te hechten. Haar zonen Pietro en Alfredo – die zes jaar jonger was – zwegen naar haar, en haar dochter Emma, die buitengewoon mooi was, overleed op een tragische manier op de leeftijd van negentien jaar.

Als gevolg van dat drama verzonk de oudste zoon Pietro plotseling en voor de rest van zijn leven in een afkeer van mensen. Alleen bij zeldzame gelegenheden kwam hij uit zijn teruggetrokkenheid en toonde hij zijn geestelijke kwaliteiten, die die van zijn broer overtroffen. Daarom wilde Alfredo hem graag steeds aan zijn zijde hebben als bestuurder van *La Stampa*. Pietro gaf zijn beroep van civiel ingenieur op en bleef bij de krant tot aan zijn dood, ten gevolge van een ziekte die hij al in zijn jeugd had opgelopen.

De opgang van Alfredo Frassati verliep snel en voorspoedig¹. Hij was eenvoudig, koppig en autoritair zoals

¹ [Reeds heel jong afgestudeerd in de rechten wijdde hij zich al snel aan de journalistiek en zette *La Stampa* op [...]. Het Turijnse dagblad werd iets nieuws in de geschiedenis van de Italiaanse journalistiek, ook omwille van de openlijke en luidruchtige breuk met de vrijmetselarij vanaf het begin. In een artikel van Frassati van 4 oktober 1896, 'Noch vrijmetselaars, noch klerikalist, dat is onze vlag', maakt hij de positie van *La Stampa* duidelijk (Gabriele De Rosa, inleiding

veel zogeheten liberale Piëmontezen, een knappe man met een uitstekende gezondheid, sober maar liefhebber van een aantal eenvoudige gerechten; in sommige situaties toonde hij zwakheid, in andere juist wilskracht. Terwijl hij van nature fundamenteel een romanticus was, beschouwde hij het leven toch als een probleem dat opgelost moest worden, ook op economisch vlak, met een daadkracht die tegelijk soepel en onbuigzaam was. Hij was kortom een man uit één stuk, in staat om grote verantwoordelijkheden op zich te nemen en zijn ondernemingen tot een goed einde te brengen.² Hoewel hij een bewonderaar van Giolitti³ was, stak hij zijn mening niet onder stoelen of banken, zelfs toen hij kritiek leverde op de politiek van zijn vriend die hem in 1913 opriep om lid te worden van de senaat, als eerste journalist en jongste senator. In 1920 bood de oude voorzitter hem de ambassade van Londen of die van Berlijn aan; Alfredo koos de laatste omdat hij in Duitsland gestudeerd had. Maar in 1926 kwam de verwoede arbeid van zijn jonge jaren tot een bitter einde: een beslissende opdracht van de fascistische regering dwong hem om tegen een belachelijke prijs het hele uitgeversbedrijf van *La Stampa* van de hand te doen.

tot deel I van '*Un Uomo, un giornale*', door Luciana Frassati, Edizioni di Storia e Letteratura, Rome 1978)].

² [In 1903 schreef hij aan zijn jonge vrouw: 'Ik heb altijd, altijd iets groots nodig dat me aantrekt, iets nobels dat me draagt, iets zuivers dat me redt: een geloof in een vlag om te strijden...']

N.B. Tussen [...] staan de toegevoegde opmerkingen in de laatste Italiaanse uitgave, afkomstig van Wanda Gawronska, dochter van Luciana Frassati.

³ Giovanni Giolitti (1848-1928) was een Italiaans staatsman, minister van financiën en premier. Hij was tegen deelname van Italië aan de Eerste Wereldoorlog.

De sobere, strenge wereld van de vrouwen Ametis werd enkel doorbroken door het gezang van onze grootvader Francesco dat men iedere dag hoorde, zonder de verborgen uitnodiging tot een harmonieus leven daarvan te begrijpen.

Hij was een grote, magere man met een levendig gezicht, die vrijwillig had deelgenomen aan de Krimoorlog en daarna, toen hij zijn standplaats van eenvoudige apotheker had verlaten, de oceaan was overgestoken om zijn geluk te beproeven in Amerika. Hij was een ondernemend man en het was hem gelukt om naar zijn geboortedorp terug te keren met een klein fortuin dat hem toestond de indrukwekkende villa te bouwen, waarbij men hem vaak zelf op het dak zag in metselaarstenuë. Hij bracht zijn dagen door onder de boeren, in de opvang of in de scholen van Pollone, waar hij de verplichtingen op zich nam die zijn verschillende sociale taken meebrachten. Als iemand een lening nodig had om een huis te bouwen of een boerderij uit te breiden, dan was het de 'goede meneer Chicco' die daarin voorzag; als er een tekort aan water was, dan wendden de ontevreden zich tot hem. Zijn vrouw, Linda Copello, van goede afkomst en opgegroeid in de levendige, gonzende stad Genua, slaagde er nooit in om zich echt thuis te voelen in de streek van Biella. Veertien jaren van een hard 'mannenleven' aan de zijde van haar broer, ingenieur in Fourneaux, en waar de mijnwerkers van Fréjus haar 'de kleine meneer' noemden, hadden niet volstaan om haar het bestaan te doen aanvaarden in een streek ver van de zee, verduisterd door de nabije bergen, verdoofd in een soort geestelijke stilstand, ook al maakte de materiële voorspoed het mogelijk dat haar geringste wensen werden vervuld. Ze trouwde met 28 jaar en bleef zich altijd een Ligurische voelen, ook al had ze het plaatselijke dialect overgenomen.